

Stationsplein Rhenen

Een bureauonderzoek
rapport 4302

Stationsplein Rhenen, gemeente Rhenen

Een Bureauonderzoek

J. Holl

Colofon

ADC Rapport 4302

Stationsplein Rhenen, gemeente Rhenen
Een Bureauonderzoek

Auteur: J. Holl

In opdracht van: ProRail

© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, 6 juni 2017

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

Status onderzoek: definitief

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend
uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Autorisatie:
R.M. van der Zee

ISSN 1875-1067

ADC ArcheoProjecten
Postbus 1513
3800 BM Amersfoort
Tel 033-299 81 81
Email info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding en administratieve gegevens	7
2 Bureauonderzoek	9
2.1 Doelstelling en vraagstelling	9
2.2 Methodiek	9
2.3 Resultaten	9
2.4 Gespecificeerde verwachting en conclusie	14
3 Aanbeveling	15
Literatuur	16
Lijst van afbeeldingen en tabellen	16

Samenvatting

In opdracht van ProRail heeft ADC ArcheoProjecten in maart 2017 een bureauonderzoek uitgevoerd nabij Station Rhenen. Aanleiding is de voorgenomen aanpassing van een hellingbaan naast de spoorlijn.

Op basis van het bureauonderzoek is de volgende gespecificeerde verwachting opgesteld:

Het plangebied bevindt zich op de zuidelijke flank van de stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug, in een zone die gunstig was voor bewoning vanaf het Paleolithicum tot in de Nieuwe tijd. Het zuiden bevindt zich bovendien langs een weg die zijn oorsprong in de Vroege Middeleeuwen heeft. Langs deze weg bevonden zich in de Middeleeuwen en Nieuwe tijd verspreide boerderijplaatsen. Van dergelijke boerderijplaatsen zijn ter plaatse van het plangebied echter geen directe aanwijzingen gevonden op het oude kaartmateriaal (vanaf het eind van de 18^e eeuw). Wel heeft in het uiterste noorden een tabaksschuur gestaan vanaf de 18^e eeuw.

Het plangebied is echter tijdens de aanleg van de spoorlijn en het station in de jaren 70/80 van de 19^e eeuw sterk afgegraven, tot een diepte variërend tussen 0,5 en 6,0 m. Aangezien archeologische resten direct aan het maaiveld verwacht werden, zullen deze vrijwel geheel verloren zijn gegaan. De tabaksschuur heeft op de locatie gestaan waar de afgraving het diepst was, waardoor hiervan vrijwel zeker geen resten meer aanwezig zijn. Vanwege de afgravingen is de verwachting dat geen archeologische resten ouder dan de Tweede Wereldoorlog meer in het plangebied aanwezig zijn.

Ter hoogte van het plangebied is in 1940 veel gevochten. De Duitsers bevonden zich in mei 1940 nabij het viaduct ten oosten van het spoor en de Nederlandse verdedigingslinie lag ten westen van het spoor. Het noorden van het plangebied ligt in een zone die getroffen is door een granaatinslag. Aangezien veel over en weer geschoten is kunnen in het plangebied resten van munitie aangetroffen worden. Resten van structuren zoals loopgraven en andere verdedigingswerken worden in het plangebied echter niet verwacht. Vanwege de ligging op een helling langs de spoorlijn lijkt deze zone een weinig strategische locatie voor de aanleg hiervan.

ADC ArcheoProjecten adviseert daarom om het terrein vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling. Het is echter nooit volledig uit te sluiten dat binnen het onderzochte gebied toch nog archeologische resten voorkomen. Het verdient daarom aanbeveling om de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht archeologische vondsten te melden bij de bevoegde overheid, zoals aangegeven in artikel 5.10 van de Erfgoedwet.

Wij wijzen u erop dat de bevoegde overheid op basis van dit rapport een selectiebesluit neemt. De mogelijkheid bestaat dat dit selectiebesluit afwijkt van het door ons opgestelde advies.

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Afkorting	Tijd in jaren
Nieuwe tijd	NT	1500 - heden
Middeleeuwen:	XME	450 – 1500 na Chr.
Late Middeleeuwen	LME	1050 - 1500 na Chr.
Vroege Middeleeuwen	VME	450 - 1050 na Chr.
Romeinse tijd:	ROM	12 voor Chr. – 450 na Chr.
Laat-Romeinse tijd	ROML	270 - 450 na Chr.
Midden-Romeinse tijd	ROMM	70 - 270 na Chr.
Vroeg-Romeinse tijd	ROMV	12 voor Chr. - 70 na Chr.
IJzertijd:	IJZ	800 – 12 voor Chr.
Late IJzertijd	IJZL	250 - 12 voor Chr.
Midden-IJzertijd	IJZM	500 - 250 voor Chr.
Vroege IJzertijd	IJZV	800 - 500 voor Chr.
Bronstijd:	BRONS	2000 - 800 voor Chr.
Late Bronstijd	BRONSL	1100 - 800 voor Chr.
Midden-Bronstijd	BRONSM	1800 - 1100 voor Chr.
Vroege Bronstijd	BRONSV	2000 - 1800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):	NEO	5300 – 2000 voor Chr.
Laat-Neolithicum	NEOL	2850 - 2000 voor Chr.
Midden-Neolithicum	NEOM	4200 - 2850 voor Chr.
Vroeg-Neolithicum	NEOV	5300 - 4200 voor Chr.
Mesolithicum (Midden-Steentijd):	MESO	8800 – 4900 voor Chr.
Laat-Mesolithicum	MESOL	6450 - 4900 voor Chr.
Midden-Mesolithicum	MESOM	7100 - 6450 voor Chr.
Vroeg-Mesolithicum	MESOV	8800 - 7100 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):	PALEO	tot 8800 voor Chr.
Laat-Paleolithicum	PALEOL	35.000 - 8800 voor Chr.
Midden-Paleolithicum	PALEOM	300.000 – 35.000 voor Chr.
Vroeg-Paleolithicum	PALEOV	tot 300.000 voor Chr.

Bron: Archeologisch Basis Register 1992

1 Inleiding en administratieve gegevens

In opdracht van ProRail heeft ADC ArcheoProjecten in maart 2017 een bureauonderzoek uitgevoerd naar de aanwezigheid van archeologische waarden nabij station Rhenen (afb. 1 en 2). De aanleiding van het onderzoek is de voorgenomen aanpassing van een hellingbaan naast de spoorlijn.

Sinds 1 juli 2016 is de Erfgoedwet in werking getreden en is de Monumentenwet 1988 komen te vervallen. De bepalingen van de Monumentenwet zijn echter opgenomen in de Erfgoedwet. Op grond van de Erfgoedwet moeten archeologische (verwachtings)waarden gewaarborgd zijn in het bestemmingsplan. In het vigerende bestemmingsplan 'Rhenen Stad 2012', dat op 28 januari 2014 door de gemeente Rhenen is vastgesteld, heeft het plangebied de dubbelstemmingen 'Waarde Archeologie 2' en 'Waarde Archeologie 3'.¹ Volgens de hierin opgenomen bouwregels is archeologisch onderzoek verplicht bij respectievelijk alle ingrepen dieper dan 30 cm –mv en ingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 30 cm –mv.

Ten behoeve van het verkrijgen van een omgevingsvergunning dient de initiatiefnemer een rapport te overleggen waarin naar oordeel van de bevoegde overheid de archeologische waarde van het plangebied voldoende is vastgesteld. In het kader van dit proces heeft het in dit rapport beschreven onderzoek plaatsgevonden.

In Nederland dient het vaststellen van de archeologische waarde van een plangebied te gebeuren op grond van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 4.0).² Gemeenten kunnen hierop aanvullende uitvoeringskaders vaststellen. De gemeente Rhenen heeft voor zover bekend echter geen aanvullende uitvoeringskaders vastgesteld voor het uitvoeren van archeologisch vooronderzoek, noch zijn deze voor dit project afzonderlijk opgesteld.³ Dit onderzoek is dus gebaseerd op de algemene criteria die in de KNA staan geformuleerd.

¹ www.ruimtelijkeplannen.nl/

² SIKB 2013.

³ www.rhenen.nl

De volgende administratieve gegevens zijn van toepassing:

Opdrachtgever:	ProRail dhr. J. Huisman Postbus 2038, kamer 1.18 3500 GA Utrecht
Fase AMZ-cyclus:	Bureauonderzoek
Aanleiding:	aanpassing hellingbaan
Locatie:	omg. Stationsplein 1
Plaats:	Rhenen
Gemeente:	Rhenen
Provincie:	Utrecht
Kadastrale gegevens:	Rhenen, sectie E, nrs. 3.620 & 3.878
Kaartblad:	39 ^E
Oppervlakte plangebied	ca. 1.000 m ²
Coördinaten:	168.134 / 441.111 168.154 / 441.111 168.154 / 441.014 168.134 / 441.014
Bevoegde overheid met contactgegevens:	gemeente Rhenen mevr. I. Camphens Postbus 201 3910 AE Rhenen 0317-612077 inke.camphens@rhenen.nl
Deskundige namens de bevoegde overheid met contactgegevens:	Omgevingsdienst Regio Utrecht dhr. P.C. de Boer Postbus 13101 3507 LC Utrecht 088-0225131 p.deboer@odru.nl
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):	4036921100
ADC-projectcode:	4190168
Auteur:	J. Holl
Projectmedewerker(s):	n.v.t.
Autorisatie:	R.M. van der Zee
Periode van uitvoering:	maart 2017
Beheer en plaats documentatie:	ADC ArcheoProjecten bv, Amersfoort
Beheer en plaats digitale documentatie (e-depot):	http://dx.doi.org/10.17026/dans-zhj-exde

---

2 Bureauonderzoek

2.1 Doelstelling en vraagstelling

Het bureauonderzoek vormt de eerste stap in het vaststellen van de archeologische waarde van het gebied. Het doel van bureauonderzoek is het aan de hand van schriftelijke bronnen verwerven van informatie over bekende en/of verwachte archeologische waarden in het plangebied, om daarmee te komen tot een gespecificeerde, archeologische verwachting.

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is de specifieke archeologische verwachting?
- Is het plangebied voldoende onderzocht en zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek kan worden geadviseerd?

2.2 Methodiek

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.0 Landbodems, protocol 4002 Bureauonderzoek.

Het bureauonderzoek bestaat uit de volgende elf processtappen:

1. Afbakenen plan- en onderzoeksgebied en vaststellen consequenties van mogelijk toekomstig gebruik;
2. Aanmelden onderzoek bij Archis;
3. Vermelden (en toepassen) overheidsbeleid;
4. Beschrijven huidig gebruik;
5. Beschrijven historische situatie en mogelijke verstoringen;
6. Beschrijven mogelijke aanwezigheid bouwhistorische waarden in de ondergrond;
7. Beschrijven bekende archeologische en aardwetenschappelijke waarden;
8. Opstellen gespecificeerde verwachting;
9. Opstellen standaardrapport bureauonderzoek;
10. Afmelden onderzoek bij Archis: overdracht onderzoeksgegevens;
11. Aanleveren digitale gegevens bij e-Depot.

De processtappen 1 tot en met 7 leveren gegevens op basis waarvan processtap 8, de gespecificeerde verwachting wordt opgesteld. De gespecificeerde verwachting kan worden beschouwd als een belangrijke conclusie van het bureauonderzoek, omdat hierin wordt aangegeven of, en zo ja, welke archeologische waarden worden verwacht, indien relevant weergegeven op een kaart.

De resultaten van processtappen 1 tot en met 8 worden behandeld in de paragrafen 3.1 tot en met 3.5. Processtap 9 resulteert in het voorliggende rapport. De processtappen 10 en 11 hebben betrekking op het voor derden openbaar maken van de resultaten van het bureauonderzoek bij onder meer Archis en het e-Depot.

2.3 Resultaten

2.3.1 Afbakening plan- en onderzoeksgebied, beschrijving huidig gebruik en vaststellen van de consequenties van het mogelijk toekomstige gebruik

Het plangebied is gelegen in het stationsgebied van Rhenen. Het wordt begrensd door het perron van station Rhenen, het stationsgebouw en een parkeerplaats in het westen, de provinciale weg N225 in het zuiden, een parkeerterrein en restaurantgebouw in het oosten en een braakliggend terrein in het noorden en noordoosten.

In het plangebied bevindt zich momenteel een hellingbaan, die verhard is met tegels. Het overige deel van het plangebied is in gebruik als grasland.

In het plangebied is een milieukundig bodemonderzoek uitgevoerd. Hierbij bleek dat de bodem licht verontreinigd is met kwik, lood, zink en minerale olie. In één boring is een overschrijding van de met

interventiewaarde voor PAK aangetroffen, maar op basis van aanvullende boringen is vastgesteld dat dit geen ernstige bodemverontreiniging betreft. Het grondwater is niet onderzocht, omdat dit zich dieper dan 5 m –mv bevond.⁴

Van het plangebied zelf zijn onvoldoende archeologische en aardkundige gegevens beschikbaar om een uitspraak te kunnen doen over de archeologische verwachting. Daarom zijn tevens gegevens betrokken uit de directe omgeving, waarmee het onderzoeksgebied kan worden gedefinieerd als het gebied binnen een straal van circa 250 m rondom het plangebied. De begrenzing van deze zone is gebaseerd op het gegeven dat hierbinnen sprake is van voldoende informatie om een uitspraak te doen over de archeologische verwachting die representatief is voor het plangebied.

In het plangebied is de aanpassing van de bestaande hellingbaan gepland. Hierbij zal de bodem ontgraven worden ten behoeve van funderingen en het plaatsen van een hekwerk. Exacte plannen zijn in dit stadium nog niet bekend.

De consequentie van de voorgenomen ingreep kan zijn dat eventuele aanwezige waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

2.3.2 Beschrijving van de aardwetenschappelijke waarden

De volgende aardwetenschappelijke informatie is bekend van het plangebied:

Bron	Informatie
Geologische kaart van Nederland 1:50.000 ⁵	Gestuwde Formaties: Midden- en onder-Pleistocene formaties (grof tot fijn zand, grindhoudend, met stenen, soms leem- of kleilagen), plaatselijk bedekt met ongestuwde glaciogene afzettingen (Formatie van Drenthe) en evt. periglaciale afzettingen (Formatie van Twente). ⁶
Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000 ⁷	Holle weg
Bodemkaart van Nederland 1:50.000 (afb. 3) ⁸	ongekarteerd; op basis van extrapolatie met nabijgelegen eenheden waarschijnlijk holtpodzolgronden in grof zand met grind binnen 40 cm –mv (gY30-VII).
Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN; afb. 4) ⁹	het maaiveld loopt sterk af richting het westen en varieert tussen 24,0 en 28,4 m +NAP

Het plangebied bevindt zich op de zuidelijke uitloper van de stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug. Deze stuwwal is in de voorlaatste ijstijd (Saalien, ca. 380.000 tot 130.000 jaar geleden) ontstaan, toen de noordelijke helft van Nederland bedekt raakte met landijs. De maximale landijsuitbreiding werd bereikt vanaf 200.000 jaar geleden. Door opstuwing van de ondergrond ontstonden grote stuwwallen, waaronder de genoemde heuvelrug. Deze stuwwal bestaat vooral uit Rijnafzettingen met enkele Maas-componenten (Formaties van Waalre, Sterksel en Urk). Naar verwachting liggen deze gestuwde afzettingen in het plangebied direct aan of nabij het maaiveld.

Het plangebied bevindt zich op een relatief hoog deel van de stuwwal. Op dergelijke locaties komen overwegend holtpodzolgronden voor, waarin (podzol-)bodenvorming in grof zand heeft opgetreden.¹⁰ Hoewel het plangebied niet gekarteerd is op de Bodemkaart van Nederland

⁴ Van Mil 2006.

⁵ Rijks Geologische Dienst 1982.

⁶ Volgens de huidige lithostratigrafische nomenclator (TNO 2011) Formatie van Bostel).

⁷ Alterra 2006.

⁸ Stichting voor Bodemkartering 1981.

⁹ ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer.

¹⁰ Brugman *et al.* 2010.

1:50.000¹¹, wordt op basis van extrapolatie met nabijgelegen eenheden verwacht dat de oorspronkelijke bodemopbouw in het plangebied werd gekenmerkt door holtpodzolgronden.

Het plangebied ligt op een locatie waar volgens de Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000¹² een 'holle weg' aanwezig is. Dit is een laagte in de stuwwal die voornamelijk is ontstaan door erosie als gevolg van menselijke activiteit. Deze holle weg is duidelijk terug te zien op hoogtebeelden van het AHN (afb. 4).¹³ Ter hoogte van de Kastanjelaan, ca. 25 m ten oosten van het plangebied, ligt het maaveld op 29 à 31 m +NAP, terwijl het diepste punt (ter hoogte van de provinciale weg N233) op ca. 20 m +NAP ligt. Het plangebied bevindt zich op de helling van deze holle weg.

In het plangebied zijn drie boringen geplaatst in het kader van milieukundig bodemonderzoek. Hierbij is tot 1,6 à 2,0 m –mv puinhoudend zand aangetroffen.¹⁴ Hieruit kan geconcludeerd worden dat de bodem in het plangebied tot minstens 1,6 m –mv verstoord is geraakt bij de inrichting van het stationsgebied.

2.3.3 Beschrijving van bekende archeologische waarden

In het onderzoeksgebied/plangebied zijn de volgende archeologische (indicatieve) waarden en ondergrondse bouwhistorische waarden vastgesteld (zie afb. 5):

Onderzoeksmelding	Soort onderzoek	Resultaat	Advies
20.521	Bureauonderzoek ¹⁵	Archeologische lagen zullen niet verstoord worden	vrijgeven
23.097	Bureau-/booronderzoek ¹⁶	Grootschalig booronderzoek, waarbij geen boringen binnen 1 km afstand van het huidige plangebied zijn geplaatst. Enkele aardewerkscherven uit IJzertijd, Romeinse tijd en Late Middeleeuwen, evenals een vuursteenafslag gevonden.	Karterend booronderzoek in zones met intacte bodem.
44.398	Bureau-/booronderzoek	onbekend	proefsleuven
48.482	Proefsleuvenonderzoek (vervolg op 44.398).	onbekend (geen vindplaatsen geregistreerd in ARCHIS)	onbekend
4010222100	Bureauonderzoek ¹⁷	bodem is reeds diep vergraven. Geen resten van loopgraven of stellingen uit Tweede Wereldoorlog verwacht. Wel kunnen resten van munitie en explosieven aanwezig zijn.	vrijgeven

¹¹ Stichting voor Bodemkartering 1981.

¹² Alterra 2006.

¹³ ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer.

¹⁴ Van Mil 2006.

¹⁵ Verbeek & Janssens 2007.

¹⁶ Leuving (red.) 2007.

¹⁷ Beckers 2016.

Waarneming	Omschrijving	Datering ¹⁸	Opmerking
417.455	Aardewerkscherven, vuursteenkeren en –splinter	Aardewerk: IJZ, VME -LME Vuursteen: PALEOL - BRONS	Waarnemingen op bouwterrein
417.457	Aardewerkscherven	IJZ	Aangetroffen tijdens aanleg riolering, onder plaggendek.
417.770	Aardewerkscherven, vuursteenafslag	Aardewerk: ROM - NT Vuursteen: PALEOL - BRONS	Aangetroffen tijdens aanleg pad.
417.772	aardewerkscherven	IJZ - VME	Aangetroffen in bouwput
417.774	aardewerkscherven	IJZ - LME	Aangetroffen tijdens graafwerkzaamheden.

Op de gemeentelijke beleidsadvieskaart heeft het plangebied grotendeels een onbekende archeologische verwachting. Dit zijn de zones die op de Bodemkaart van Nederland 1:50.000 staan weergegeven als bebouwd gebied.¹⁹ In het huidige bestemmingsplan is de verwachting binnen deze zone echter opgeschaald naar 'Waarde Archeologie 3', een waarde die op de gemeentelijke beleidsadvieskaart gebruikt wordt in zones met een hoge archeologische verwachting (dorpskern of lintbebouwing).²⁰ Het is niet geheel duidelijk waarom de verwachting is aangepast in het bestemmingsplan, aangezien deze zone zich niet bevindt in de historische kern of in een zone met lintbebouwing.

Het zuiden van het plangebied ligt volgens de gemeentelijke beleidsadvieskaart binnen een zone met een hoge archeologische verwachting, vanwege de ligging in een zone met lintbebouwing. In het huidige bestemmingsplan is de verwachting binnen deze zone echter opgeschaald naar 'Waarde Archeologie 2', een waarde die normaliter gereserveerd is voor AMK-terreinen.

Het is niet geheel duidelijk waarom de toewijzing van de archeologische dubbelbestemmingen in het bestemmingsplan niet overeenkomt met de gemeentelijke beleidsadvieskaart. Mogelijk is hier een fout gemaakt bij het vertalen van de archeologische verwachtingszones naar het bestemmingsplan.

Op basis van de landschappelijke ligging op de stuwwal, kunnen archeologische resten vanaf het Midden-Paleolithicum voorkomen. In het Paleolithicum was geen sprake van continue bewoning in Nederland. Archeologische resten bestaan uit resten van tijdelijke kampementen van jagers-verzamelaars. Dergelijke vindplaatsen beperken zich overwegend tot de stuwwal. Vergelijkbare vindplaatsen kunnen ook voorkomen uit het Mesolithicum, hoewel deze binnen de gemeente Rhenen slechts sporadisch voorkomen. Vanaf het Neolithicum werd landbouw bedreven en ontstonden min of meer permanente nederzettingen. Ook voor landbouwers was de zuidflank van de stuwwal een interessante vestigingslocatie. Ook tijdens de periode Bronstijd – Middeleeuwen was de stuwwal een interessante vestigingslocatie. In de directe omgeving van het plangebied zijn aardewerkscherven aangetroffen uit deze perioden. Samenvattend kunnen in de directe omgeving van het plangebied archeologische resten verwacht worden uit alle archeologische perioden, vanaf het Midden-Paleolithicum tot in de Middeleeuwen.²¹ Voor resten uit de Nieuwe tijd zijn geen aanwijzingen gevonden in het historische kaartmateriaal (zie volgende paragraaf).

¹⁸ Voor een verklaring van de afkortingen, zie tabel 1.

¹⁹ Brugman *et al.* 2010.

²⁰ www.ruimtelijkeplannen.nl.

²¹ Brugman *et al.* 2010.

2.3.4 Beschrijving van de historische situatie, mogelijke verstoringen en bouwhistorische waarden

De historische situatie is op verschillende kaarten als volgt:

Bron	Jaartal	Historische situatie
Topografische kaart ²²	1789-1793	schuur in uiterste noorden
Kadastrale minuut (afb. 6) ²³	1832	tabaksland met schuur in uiterste noorden
Topografische kaart ²⁴	1839-1859	idem
Bonnekaart (afb. 7) ²⁵	1870	bouwland (tabak?) met schuur in uiterste noorden, spoorlijn staat al over de bestaande topografie ingetekend
Bonnekaart ²⁶	1896-1929	Plangebied ligt op helling naast de spoorlijn
Topografische kaart ²⁷	1958-2015	idem
Indicatieve Kaart Militair Erfgoed (IKME) ²⁸		plangebied ligt binnen Grebbelinie, direct ten oosten ligt slagveld rondom Grebbeberg

Het plangebied ligt direct langs één van de oudste hoofdwegen binnen de gemeente (ter hoogte van de huidige N225). Dit was de 'via regia', tussen Utrecht en Keulen, een vroegmiddeleeuwse route die in 1818 bestraat werd.

Vanaf de 8e eeuw ontstond in de omgeving van Rhenen een agrarisch systeem van nederzettingen, bouwlandcomplexen en gemeenschappelijke gronden. Het plangebied maakte waarschijnlijk onderdeel uit van een bouwlandcomplex. De akkers werden samengevoegd tot grote enges, die vaak een ovaalvormige omtrek hadden en omgeven waren door een aarden wal. Langs de grote wegen (zoals ter hoogte van de huidige N225) ontstond een lintbebouwing van verspreide boerderijplaatsen.

Op kaart uit het eind van de 18^e en begin van de 19^e eeuw is het plangebied in gebruik als tabaksland. De verbouw van tabak kwam in opkomst gedurende de 18^e eeuw, maar werd pas vanaf de 19^e een belangrijke vorm van bestaan. In het noorden van het plangebied stond in deze tijd een tabaksschuur. De tabakslanden rondom Rhenen leverden tabak aan de vele sigarenfabrieken in Rhenen, evenals aan de grotere fabrieken in Veenendaal en Wageningen. Na de Eerste Wereldoorlog nam de tabaksteelt sterk af. Het plangebied is vermoedelijk in gebruik geweest voor de tabaksteelt tot 1885, toen de spoorlijn langs het westen van het plangebied werd aangelegd.

In 1885 werd de spoorlijn van Amersfoort naar Kesteren en Duitsland langs Rhenen in gebruik genomen en kreeg Rhenen een spoorwegstation. Ook is in het kader hiervan een spoorbrug over de Rijn aangelegd. Het station lag destijds ten zuiden van de huidige N225, aan de westzijde van de spoorlijn. De spoorbrug over de Rijn werd in 1944 verwoest en de spoorwegverbinding werd opgeheven. De spoorbrug werd in 1957 vervangen door een brug voor wegverkeer. In 1981 werd de spoorwegverbinding weer deels hersteld. Vanaf dat jaar reed een lijn vanaf Utrecht naar Rhenen. Het eindpunt van deze lijn ligt direct ten westen van het plangebied.

Vanaf de aanleg van de spoorlijn heeft het plangebied op een hellingvlak gelegen direct naast deze spoorlijn. Bij de aanleg van deze spoorlijn is een groot deel van de oorspronkelijke bodem afgegraven. Op basis van AHN-beelden (zie paragraaf 2.3.2) is de bodem in het plangebied afgegraven tot een diepte variërend tussen 0,5 m (uiterste zuiden) en 6,0 m (uiterste noordwesten) beneden het toenmalige maaiveld.

²² Engelman & Conrad 1789-1793.

²³ Kadaster 1832.

²⁴ Wolters-Noordhoff Atlasproducties 1990.

²⁵ Bureau Militaire Verkenningen 1870.

²⁶ Bureau Militaire Verkenningen 1896, 1906, 1912 & 1929.

²⁷ www.topotijdreis.nl; bron onbekend.

²⁸ www.ikme.nl

In het begin van de Tweede Wereldoorlog is nabij Rhenen veel gevochten. De westzijde van de spoorlijn was in 1940 ingericht als ruglijn, de laatste verdedigingslijn van de Grebbelinie. Op deze locatie lagen enkele loopgraven en hier waren enkele infanterie-eenheden gelegerd. Op 12 mei 1940 rukten de Duitsers op tot in het bosgebied ten oosten van het plangebied. De Nederlandse troepen ten oosten van de spoorlijn sloegen massaal op de vlucht voor de Duitsers. Op basis van een situatieschets van de troepenopstelling op 12 mei 1940 bevonden zich direct ten oosten van het plangebied enkele trekkers en vuurmonden die toen waren achtergelaten door Nederlandse troepen. De spoorbrug werd afgesloten met prikkeldraadversperring. In de nacht van 12 op 13 mei is de hele nacht lang richting de bossen ten oosten van de spoorlijn geschoten. Toen de dag aanbrak begon een bombardement op de Nederlandse stellingen, waarbij de loopgraven gemist werden. Onder toenemende druk van de Duitsers, en nadat een groot deel van de Nederlandse soldaten gevlucht was, werd het viaduct door de Nederlanders opgeblazen. Nadat alle munitie richting de Duitsers geschoten was, trokken ook de laatste Nederlanders ten westen van de spoorlijn zich terug. Aangezien de Duitsers nog in de veronderstelling waren dat de spoorlijn zwaar verdedigd werd en zij trokken Rhenen vanuit Achterberg binnen om op deze manier de laatste ruglijn op te rollen. Dit bleek echter niet nodig, aangezien nog slechts verlaten stellingen, wapens, uitrusting en lichamen van gesneuvelde soldaten aanwezig waren.²⁹

In 1944 is opnieuw gevochten rond het stationsgebied. Hierbij raakten het station en de spoorweg over de Rijn zwaar beschadigd.

Het plangebied maakt deel uit van het onderzoeksgebied van een bureauonderzoek naar niet-gesprongen conventionele explosieven. Ter hoogte van het noorden van het huidige plangebied heeft volgens dit onderzoek een granaatinslag plaatsgevonden. Bovendien is het plangebied vanwege de ligging in de frontlinie een verdachte locatie voor de aanwezigheid van afwerpmunitie en geschutsmunitie.³⁰

2.4 Gespecificeerde verwachting en conclusie

De eerste, voor het bureauonderzoek opgestelde onderzoeksvraag *“Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is de specifieke archeologische verwachting?”* kan als volgt worden beantwoord:

Het plangebied bevindt zich op de zuidelijke flank van de stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug, in een zone die gunstig was voor bewoning vanaf het Paleolithicum tot in de Nieuwe tijd. Het zuiden bevindt zich bovendien langs een weg die zijn oorsprong in de Vroege Middeleeuwen heeft. Langs deze weg bevonden zich in de Middeleeuwen en Nieuwe tijd verspreide boerderijplaatsen. Van dergelijke boerderijplaatsen zijn ter plaatse van het plangebied echter geen directe aanwijzingen gevonden op het oude kaartmateriaal (vanaf het eind van de 18^e eeuw). Wel heeft in het uiterste noorden een tabaksschuur gestaan vanaf de 18^e eeuw.

Het plangebied is echter tijdens de aanleg van de spoorlijn en het station in de jaren 70/80 van de 19^e eeuw sterk afgegraven, tot een diepte variërend tussen 0,5 en 6,0 m. Aangezien archeologische resten direct aan het maaiveld verwacht werden, zullen deze vrijwel geheel verloren zijn gegaan. De tabaksschuur heeft op de locatie gestaan waar de afgraving het diepst was, waardoor hiervan vrijwel zeker geen resten meer aanwezig zijn. Vanwege de afgravingen is de verwachting dat geen archeologische resten ouder dan de Tweede Wereldoorlog meer in het plangebied aanwezig zijn.

Ter hoogte van het plangebied is in 1940 veel gevochten. De Duitsers bevonden zich in mei 1940 nabij het viaduct ten oosten van het spoor en de Nederlandse verdedigingslinie lag ten westen van het spoor. Het noorden van het plangebied ligt in een zone die getroffen is door een granaatinslag. Aangezien veel over en weer geschoten is kunnen in het plangebied resten van munitie aangetroffen worden. Resten van structuren zoals loopgraven en andere verdedigingswerken

²⁹ www.grebbelinie.nl

³⁰ Van Oers 2012.

worden in het plangebied echter niet verwacht. Vanwege de ligging op een helling langs de spoorlijn lijkt deze zone een weinig strategische locatie voor de aanleg hiervan.

De beantwoording van de overige onderzoeksvragen is als volgt:

- *Is het plangebied voldoende onderzocht en zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek kan worden geadviseerd?*

Hoewel het plangebied vermoedelijk reeds vanaf het Paleolithicum een aantrekkelijke bewoningslocatie heeft gevormd, is de verwachting dat geen archeologische resten meer aanwezig zijn. Het plangebied is namelijk diep afgegraven bij de aanleg van de spoorlijn in jaren 70/80 van de 19^e eeuw. Vanwege de ligging langs de Grebbelinie kunnen resten van munitie uit de Tweede Wereldoorlog aangetroffen worden. Structuren zoals loopgraven e.d. worden echter op basis van de historische gegevens niet verwacht. Archeologisch vervolgonderzoek wordt om deze redenen niet zinvol geacht.

3 Aanbeveling

ADC ArcheoProjecten adviseert om het terrein vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling. Het is echter nooit volledig uit te sluiten dat binnen het onderzochte gebied toch nog archeologische resten voorkomen. Het verdient daarom aanbeveling om de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht archeologische vondsten te melden bij de bevoegde overheid, zoals aangegeven in artikel 5.10 van de Erfgoedwet.

Wij wijzen u erop dat de bevoegde overheid op basis van dit rapport een selectiebesluit neemt. De mogelijkheid bestaat dat dit selectiebesluit afwijkt van het door ons opgestelde advies.

Literatuur

- Alterra**, 2006: *Geomorfologische kaart van Nederland schaal 1:50.000; Landsdekkend digitaal bestand*.
- Beckers, I.S.J.**, 2016: *Stationsplein, Rhenen, gemeente Rhenen: een bureauonderzoek*. Utrecht (Bureau voor Archeologie Rapport 376).
- Brugman, B.A., R.M. van Heeringen, A. Lutz, R. Schrijvers & C.A. Visser**, 2010: *Archeologische beleidskaart gemeente Rhenen; Toelichting op de totstandkoming en koppeling met de ruimtelijke ordening (planregels)*. Amersfoort (Vestigia Rapport V817).
- Bureau Militaire Verkenningen**, 1870, 1896, 1906, 1912 & 1929: *Rhenen, blad 488, 1:25.000*.
- Engelman, J. & F.W. Conrad**, 1789-1793: *Kaart van de Neder-Rhyn en Leck stroom: van de stad Arnhem, tot aan het Oudslykerveer, beneden de stad Culemborg*.
- Kadaster**, 1832: *Kadastrale kaart 1811-1832: minuutplan Rhenen, Utrecht, sectie E, blad 01 (MIN06061E01)*.
- Leuvering, J.H.F.**, 2007: *Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen (verkennde fase), Wegtracé N225 bij Rhenen*. Hoorn (Synthegra Archeologie Rapport P0502149).
- Mil, E. van**, 2006: *Verkennd bodemonderzoek BALANS Rhenen*. 's-Hertogenbosch (Royal Haskoning Rapport 9S1485).
- Oers, M.S. van**, 2012: *Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé De Haar - Rhenen*. Amsterdam
- Rijks Geologische Dienst**, 1982: *Geologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000, blad 39 Oost Tiel*. Haarlem.
- SIKB**, 2013: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems*. Gouda.
- Stichting voor Bodemkartering**, 1981: *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, blad 39 Oost Rhenen*. Wageningen.
- TNO**, 2011: *Lithostratigrafische Nomenclator van de Ondiepe Ondergrond, versie 2011*.
- Verbeek, C. & M. Janssens**, 2007: *Rhenen (U.), Vogelenzand. Bureauonderzoek*. Tilburg (BILAN Rapport 2007/100).
- Vries, F. & J. Denneboom**, 1999: *De bodemkaart van Nederland digitaal*. Wageningen.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties**, 1990: *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000; deel 1: West-Nederland 1839-1859*. Groningen.

Geraadpleegde websites

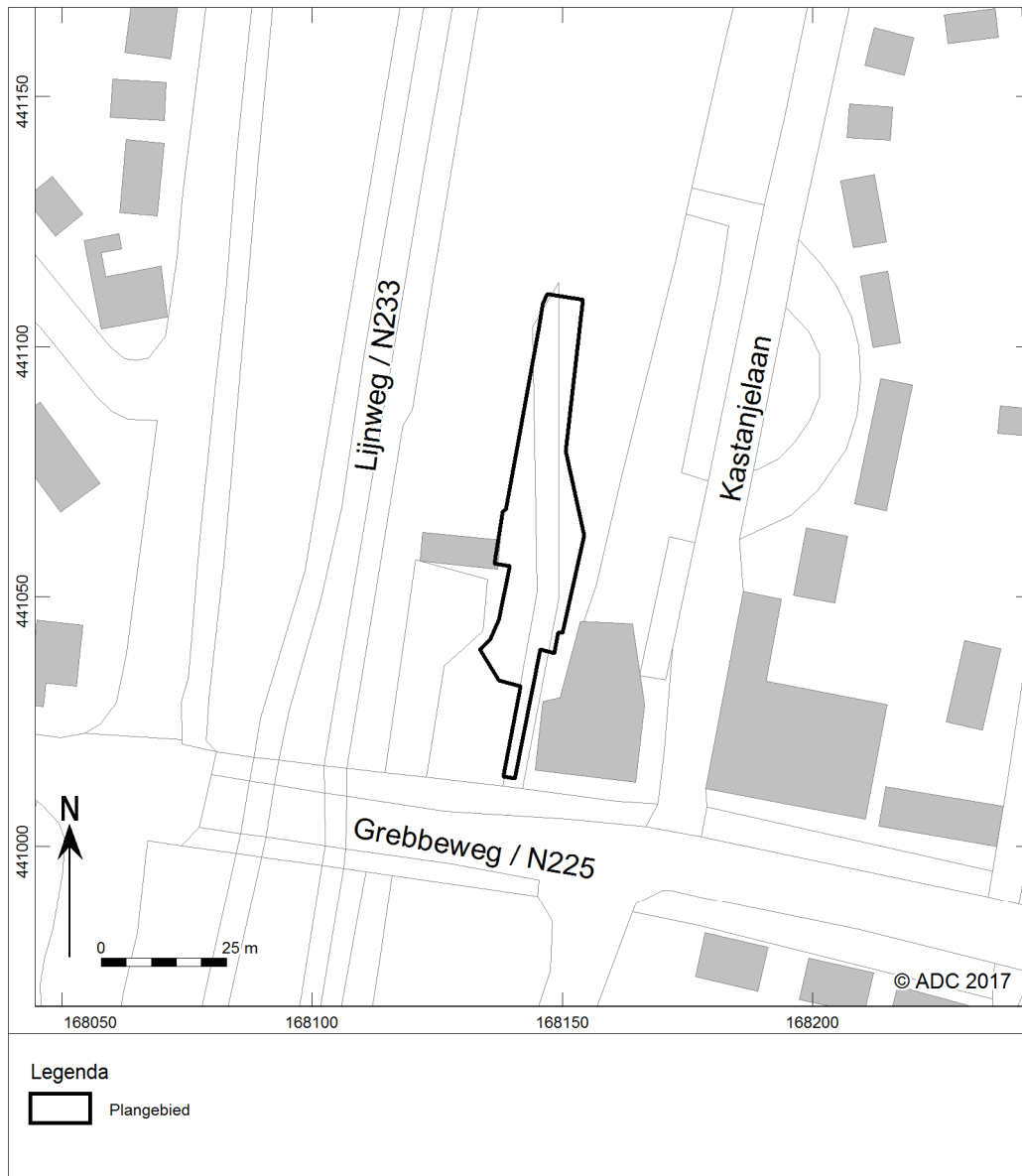
<http://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/>
<http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>
<https://archis.cultureelerfgoed.nl/>
<https://easy.dans.knaw.nl>
<https://www.dinoloket.nl/ondergrondgegevens>
<https://www.kadaster.nl/>
<http://www.grebbelinie.nl>
<http://www.ruimtelijkeplannen.nl>
<http://www.rhenen.nl>
<http://www.topotijdreis.nl>

Lijst van afbeeldingen en tabellen

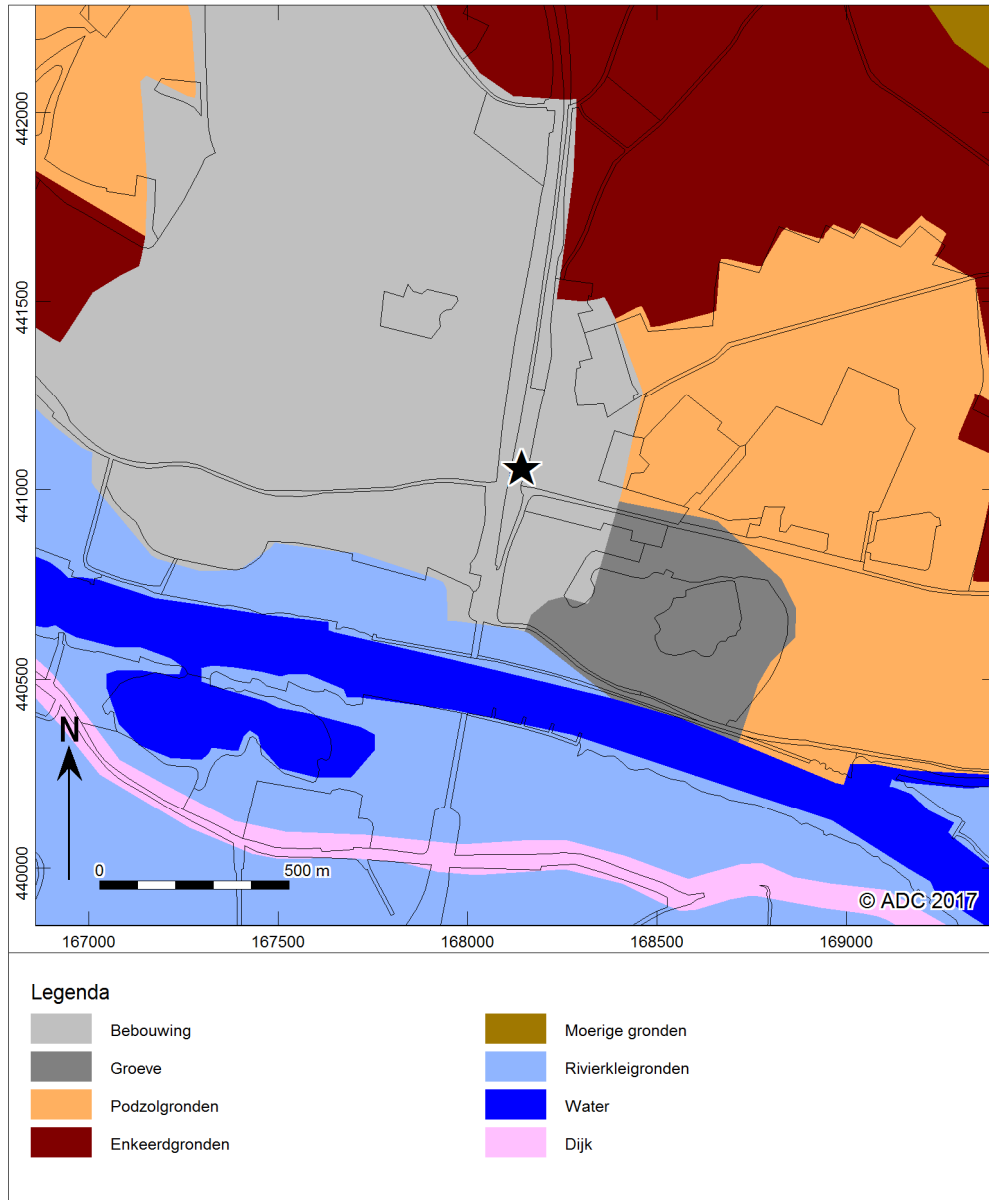
- Afb. 1 Locatie van het plangebied
Afb. 2 Detailkaart van het plangebied
Afb. 3 Het plangebied (ster) op de vereenvoudigde bodemkaart
Afb. 4 Het plangebied op AHN-beelden
Afb. 5 Het plangebied op de gemeentelijke beleidsadvieskaart, met ARCHIS-meldingen
Afb. 6 Het plangebied op het Kadastrale Minuutplan (1832)
Afb. 7 Het plangebied op de Bonnekaart van 1870
Afb. 8 Situatietekening van troepenopstelling op 12 mei 1940.
Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Afb. 1 Locatie van het plangebied

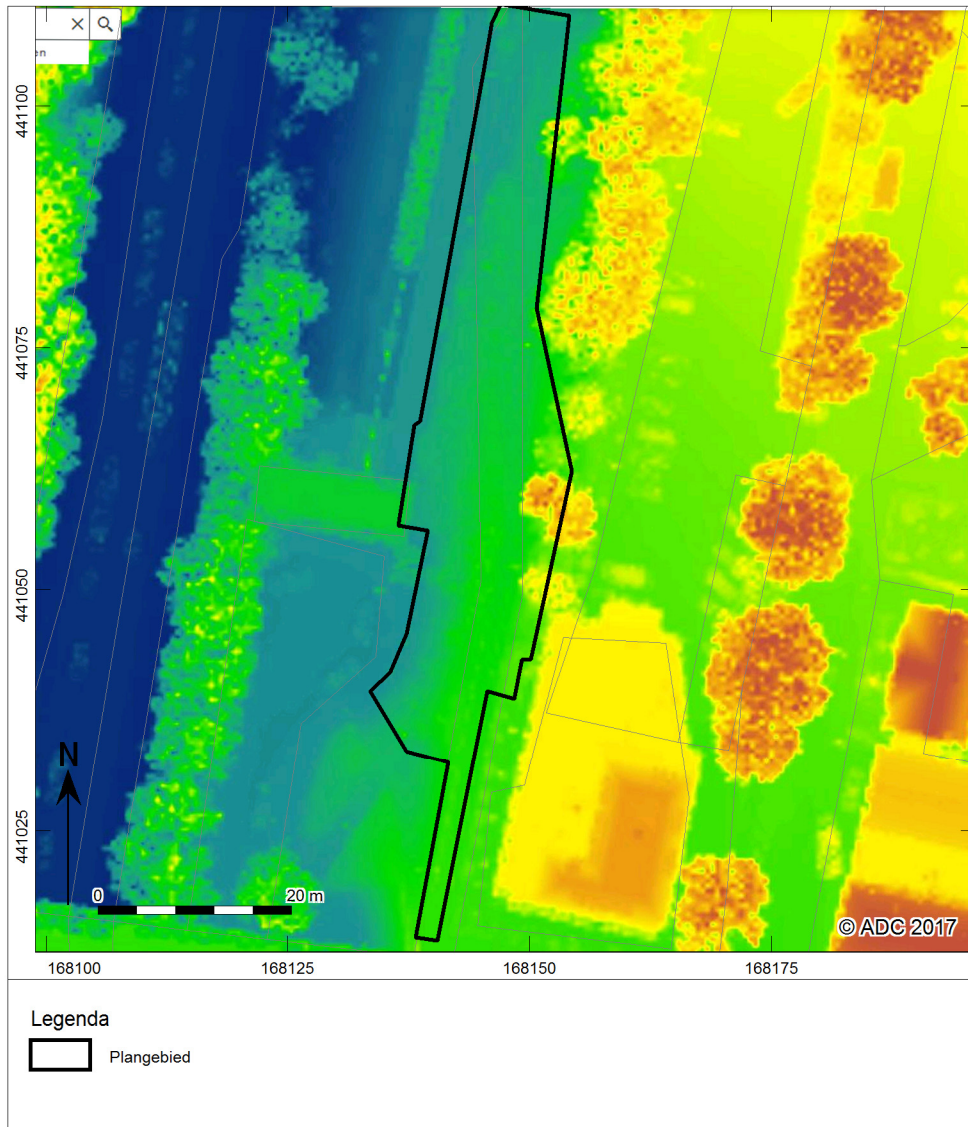

Afb. 2 Detailkaart van het plangebied

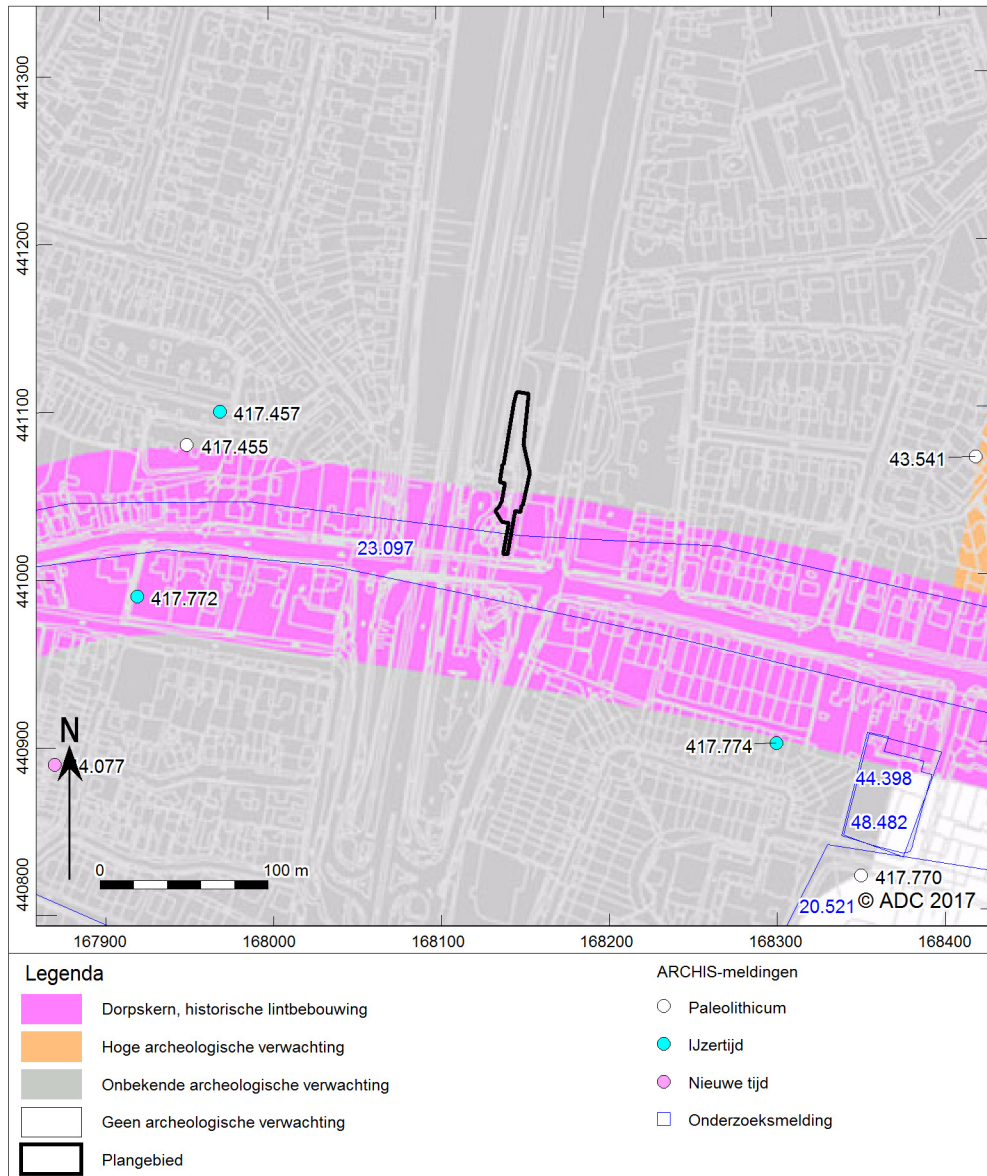
Afb. 3 Het plangebied (ster) op de vereenvoudigde bodemkaart³¹

³¹ De Vries & Denneboom 1999.

Afb. 4 Het plangebied op AHN-beelden³²

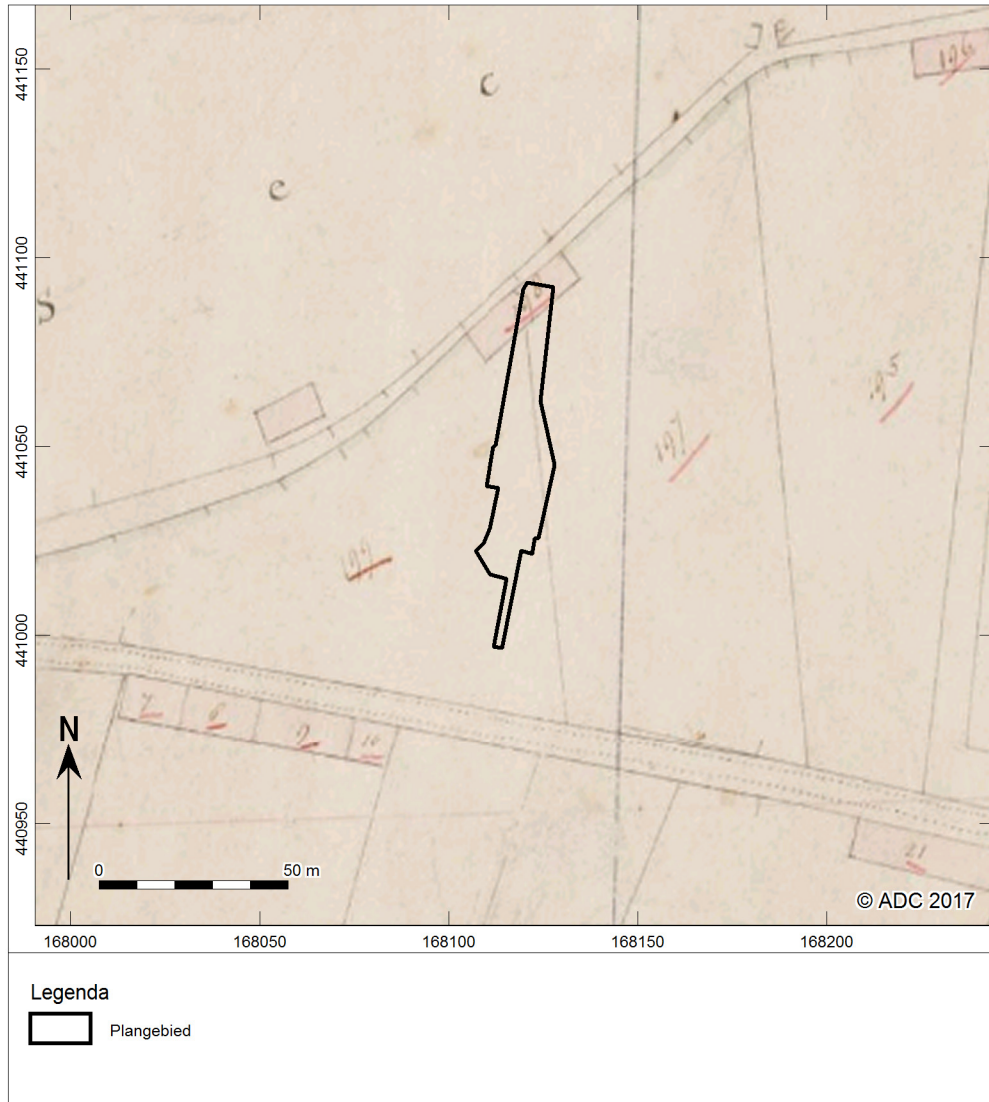
³² ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer.

Afb. 5 Het plangebied op de gemeentelijke beleidsadvieskaart, met ARCHIS-meldingen³³

³³ Brugman *et al.* 2010.

Afb. 6 Het plangebied op het Kadastrale Minuutplan (1832)³⁴

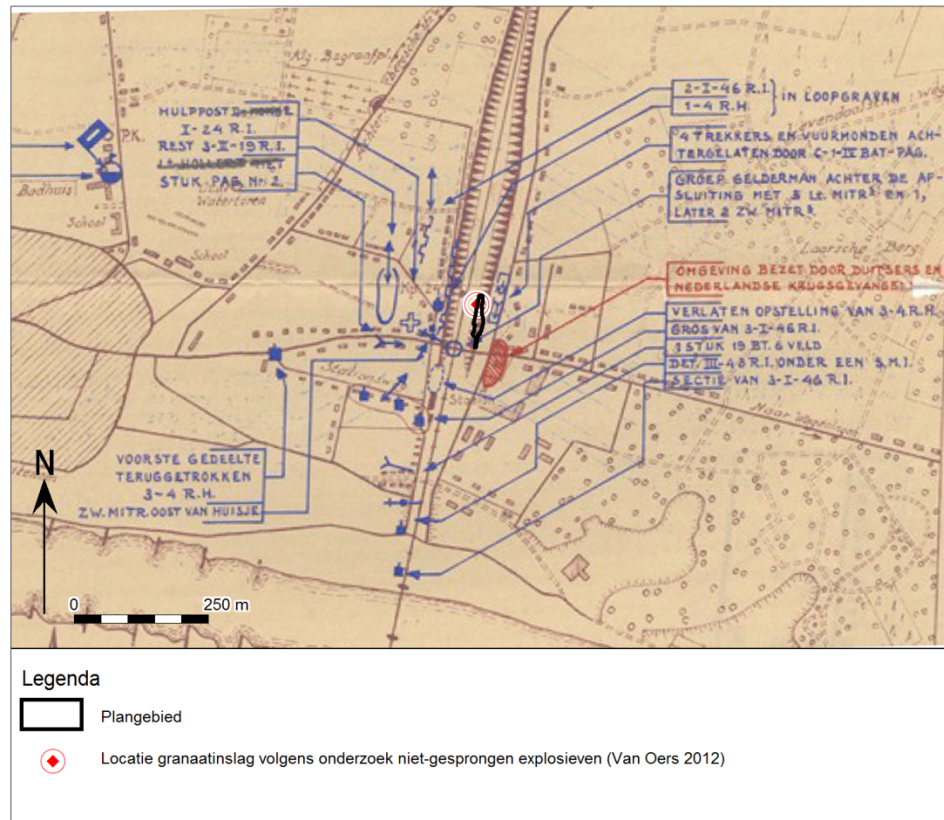
³⁴ Kadaster 1832.

Afb. 7 Het plangebied op de Bonnekaart van 1870³⁵

³⁵ Bureau Militaire Verkenningen 1870.

Afb. 8 Situatietekening van troepenopstelling op 12 mei 1940.